

УДК 336.27

Терещенко В.Л.

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, бухгалтерського обліку і аудиту
Кременчуцького інституту
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ

PROBLEM IN MANAGEMENT OF STATE DEBT OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті вивчено економічну природу державного боргу; виявлено основні тенденції його формування; надано пропозиції щодо управління державним боргом в Україні.

Ключові слова: державний борг, економічна політика, управління, бюджет.

АННОТАЦИЯ

В статье изучена экономическая природа государственного долга; выявлены основные тенденции его формирования; даны предложения по управлению государственным долгом в Украине.

Ключевые слова: государственный долг, экономическая политика, управление, бюджет.

ANNOTATION

The article investigates the economic nature of public debt; the main tendencies of its formation, providing proposals for debt management in Ukraine.

Keywords: public debt, economic policy, governance, budget.

Постановка проблеми. Управління та обслуговування державного боргу є одним із пріоритетних завдань фінансової політики держави. Обумовлено це тим, що він прямо пов'язаний із національною безпекою країни. Враховуючи, що в сучасних економічних умовах в Україні стрімке зростання державного боргу все більше набуває характеру не лише фінансової, але й соціально-політичної проблеми, дослідження методологічних і науково-практичних питань щодо управління державним боргом в Україні є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як у нашій країні, так і за кордоном багато навчально-методичних і наукових праць присвячено вивченню суті державного боргу, його структури, можливості оптимізації, впливу на національну економіку. Так, В. Лісовенко [1], Л. Маханець [2], О. Рожко [3], С. Юрій [4] у своїх роботах розглядають передумови та наслідки державної заборгованості; Г. Асадчий [5] вивчає динаміку державного боргу; Р. Васишин [6] та О. Царук [7] пропонують методи його аналізу; Т. Бондарчук [8], Т. Вахненко [9], О. Кириченко та В. Кудрицький [10] дають поради щодо оптимізації та ефективного використання запозичень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що проблема ефективного управління державним боргом країни є предметом наукового дослідження багатьох учених, як теоретиків, так і практиків, досі в Україні недостатньо розглянуті

питання щодо розуміння сутності державного боргу, його розподілу на зовнішній і внутрішній; потребує вивчення процес формування державного боргу; актуальними є питання щодо визначення його розміру та оптимізації.

Мета статті полягає у дослідженні економічної природи державного боргу та його структури; виявленні основних тенденцій і специфічних особливостей його формування; наданні рекомендацій щодо управління державним боргом в Україні.

Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять праці вітчизняних і закордонних фахівців; нормативно-правові акти; статистичні та аналітичні дані.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще донедавна поняття «державний борг» у вітчизняній фінансовій науці трактувалося як «негативне явище», притаманне лише капіталістичній економіці, але переконливий досвід багатьох країн світу свідчить про те, що бюджетний дефіцит, державний кредит і державний борг у допустимих межах не продукують негативних наслідків для економіки [11].

Сам факт існування державного боргу ще не дає чіткої оцінки реального фінансово-економічного стану держави та ефективності її фінансової політики, у тому числі боргової. Поява та зростання державного боргу – складне явище, зумовлене низкою факторів, яке в умовах окремої держави має свою специфіку. Однак не викликає сумнівів той факт, що значний за розміром борг країни може призвести до негативних наслідків: скорочення заощаджень; витіснення інвестицій запозиченнями; зменшення реальних доходів населення. За умови сталого зростання зовнішнього боргу країна може потрапити не тільки в економічну, а й в політичну залежність від кредитора, тому в розвинених країнах парламенти встановлюють обмеження для зовнішніх запозичень уряду.

В Україні неодноразово проголошувалося про необхідність інноваційного розвитку за рахунок ефективного використання ресурсів та залучення інвестицій. Однак, на жаль, інвестиційний клімат у країні й досі є несприятливим як для вітчизняного, так і для іноземного інвестора.

За прогнозами фінансових аналітиків, у період 2015–2025 рр. Україна може розраховувати на мінімальні обсяги інвестицій. Зокрема,

А. Гайдучкий [12] таку ситуацію пояснює тим, що:

– по-перше, у США, завдяки відкриттю покладів дешевого сланцевого газу знову стає вигідно відкривати виробництва і складальні цехи, що сприятиме зростанню прямих інвестицій у країну до 300–400 млрд. дол. США на рік;

– по-друге, у Китаї влада планує перейти від кількісного зростання економіки до якісного, що призведе до щорічного припливу інвестицій в обсязі 200–250 млрд. дол. США;

– по-третє, в ЄС, завдячуючи створенню Фонду стратегічних інвестицій, планується залучити майже 400 млрд. дол. США прямих інвестицій.

Низка міжнародних організацій важливими чинниками непривабливості інвестування в Україну вважають недосконалість законодавства, високий рівень корупції, а також слабкість регуляторного середовища.

Хоча інвестиційна діяльність в Україні регулюється спеціалізованими законами («Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про захист іноземних інвестицій в Україні»), представлена в положеннях відповідних кодексів (Господарському кодексі, Цивільному кодексі), розглядається в інших нормативно-правових актах, на практиці необхідність опрацювання великої кількості правових документів є суттєвою перепоною на шляху до її практичної активізації. У вітчизняному правовому масиві, який має за мету врегулювати діяльність учасників інвестиційного ринку, водночас діють законодавчі та нормативні акти різних рівнів і значення, юридичної сили та правового рангу. Безмежний нормативний масив підзаконних правових актів постійно генерує суперечності та правові колізії. Часто правові акти носять декларативний характер та супроводжуються застереженням «якщо інше не передбачене законодавством». Бажано було б, щоб усі винятки з відповідної норми були передбачені в тому документі, в якому міститься саме правило. Вартий уваги і той факт, що деякі норми фінансового права, зокрема по корпоративному управлінню та діяльності емітентів цінних паперів, значно перекриваються нормами Цивільного та Господарського кодексів. Таким чином, замість кодифікації та уніфікації законодавства мова може йти про те, що практикуючим юристам і судам прийдеться вибирати, яку ж конкретну норму і з якого закону виконувати.

На особливу увагу заслуговує той факт, що в контексті забезпечення фінансової та загальнонаціональної безпеки країни в Україні гостро стоїть проблема не тільки створення правового інвестиційного поля, а й правового захисту національних інтересів, зокрема при залученні іноземних інвестицій. Низка науковців [13] звертають увагу на негативний вплив залучення іноземних інвестицій для конструктивних перетворень національної економіки. Такі твердження

певною мірою можна вважати справедливими, враховуючи існування низки особливостей іноземного інвестування: використання національних ресурсів (зокрема землі) без подальшого фінансування їх відновлення; використання іноземними інвесторами екологічно небезпечних технологій; здатність іноземного інвестора як фінансового донора впливати на політику урядових структур з урахуванням власних інтересів; неузгодженість інтересів іноземних інвесторів із національними інтересами; використання трудового потенціалу країни за цінами нижчими, ніж світові. Заслуговує на увагу і той факт, що іноземний інвестор не зацікавлений у технологічному розвитку конкурента, йому вигідніше перекупити ідею або її носія.

Як показали проведені дослідження, політична й економічна нестабільність в Україні призвели до скорочення іноземних інвестицій на фоні збільшення прямих іноземних інвестицій до країн із перехідними економіками.

Розуміючи, що створення сприятливого інвестиційного клімату – складний процес, керівництво країни для виправлення помилок «попередників» усе охочіше вдається до зовнішніх запозичень. При цьому, на жаль, кошти витрачаються настільки нераціонально, що навіть у іноземних партнерів виникають питання. Чого вартий скандал щодо «зникнення» в Генеральній прокуратурі України 2 млн. дол. США, які було надано нашій країні на боротьбу з корупцією.

Враховуючи, що ставлення науковців до державного боргу залишається неоднозначним, важливе теоретичне й практичне значення має з'ясування його суті та економічної природи, розв'язання проблеми оптимізації.

На жаль, часто під час дискусій про запозичення України некоректно трактують зовнішній борг, іноді свідомо «плутаючи» валовий зовнішній борг і державний зовнішній борг, хоча із загальної суми 126 млрд. дол. США валового зовнішнього боргу на початок 2015 р. частка державного зовнішнього боргу, за даними Мінфіну [14], становила тільки 30,7% (табл. 1). На 01.01.2016 р. розмір зовнішнього державного боргу становить 43428,2 млн. дол. США.

Таблиця 1
Динаміка зовнішнього державного боргу та валового зовнішнього боргу України за 2010–2015 рр.

Дата	Зовнішній державний борг (ЗДБ), млн. дол. США	Валовий зовнішній борг (ВЗБ), млн. дол. США	ЗДБ/ВЗБ, %
на 01.01.2010	26518,7	103396,0	25,6
на 01.01.2011	34759,6	117343,0	29,6
на 01.01.2012	37474,5	126236,0	29,7
на 01.01.2013	38658,8	135065,0	28,6
на 01.01.2014	37536,0	142079,0	26,4
на 01.01.2015	38792,2	126308,0	30,7

Необхідність формування єдиного понятійного апарату при розгляді проблеми управління державним боргом в Україні обумовлена, зокрема, ще й тим, що досить часто зустрічаються невідповідності в статистичних даних звітності уряду, в інформації, якою оперують науковці у своїх роботах. Не беручи до уваги свідоме спотворення інформації, ситуацію можна пояснити тим, що її автори по-різному розуміють економічну сутність певних понять.

Насамперед варто звернути увагу на те, що з наукового погляду важливо розрізнити борг (статичний параметр) – грошову суму, що взята в позику на певний термін на визначених умовах, та заборгованість (динамічний параметр) – грошову суму, що складається з основної суми боргу і нарахованих відсотків. Тобто слід окремо розглядати первинний (основний) борг і непогашений борг. Окрім того, розрізняють поточний державний борг – грошову суму, що підлягає погашенню в поточному періоді, та капітальний борг – загальну грошову суму (боргу та відсотків), що має бути сплачена за позиками. Також державний борг поділяється на внутрішній та зовнішній. У теорії для цього використовуються різні загальновідомі класифікаційні ознаки, зокрема: резидентність кредитора; валюта позики; місце запозичення; тип боргового зобов'язання. Слід зазначити, що в Україні питання щодо визначення конкретної ознаки класифікації боргу ще й досі залишається дискусійним [11]. Формально зовнішніми

вважаються практично усі позики в іноземній валюті. Найчастіше в якості основної ознаки класифікації використовують резидентність кредитора (або джерело запозичення). Тобто внутрішній борг – зобов'язання, що виникають перед внутрішніми кредиторами (резидентами), тоді як зовнішній борг – зобов'язання, що виникають перед іноземними кредиторами (нерезидентами). Цей момент заслуговує на особливу увагу, так як передбачає можливість формальної трансформації внутрішньої позики у зовнішню, і навпаки.

Крім того, державний борг поділяється на прямий (внутрішній та зовнішній) та гарантований (внутрішній та зовнішній) (табл. 2–4). При цьому варто зауважити, що трактування державного боргу як сукупності прямих зобов'язань уряду перед внутрішньою економікою та зовнішнім сектором, дає змогу розглядати лише борг, що визнається урядом і реально до нього належить. Натомість гарантований державний борг не є боргом уряду, а тому, згідно з прийнятою методологією, як правило, не враховується до того моменту, поки державні органи не вимушені розпочати виплати з метою його погашення. Таким чином, гарантований державний борг має неоднозначну природу: з одного боку, платежі щодо його обслуговування здійснюються із власних ресурсів позичальників, а з іншого – у випадку їх неплатоспроможності може мати місце додаткове фінансове навантаження на

Таблиця 2

Державний і гарантований державною борг України за 2010–2015 рр.

Дата	Загальний борг,		Зовнішній борг,		Внутрішній борг,	
	млн. грн.	млн. дол. США	млн. грн.	млн. дол. США	млн. грн.	млн. дол. США
на 01.01.2010	316884,6	39685,0	211751,7	26518,7	105132,9	13166,3
на 01.01.2011	432235,4	54289,3	276745,6	34759,6	155489,8	19529,7
на 01.01.2012	473121,6	59215,7	299413,9	37474,5	173707,7	21741,2
на 01.01.2013	515510,6	64495,3	308999,8	38658,8	206510,7	25836,4
на 01.01.2014	584114,1	73078,2	300025,4	37536,0	284088,7	35542,2
на 01.01.2015	1100564,0	69794,8	611697,1	38792,2	488866,9	31002,6
на 01.01.2016	1571765,6	65488,4	1042305,1	43428,2	529460,6	22060,2

Таблиця 3

Державний і гарантований державною борг України в 2015 р., млн. грн.

Дата	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
на 01.01.2015	1100564,0	611697,1	488866,9
на 01.02.2015	1113461,7	616623,2	496838,5
на 01.03.2015	1613557,2	1056021,5	557535,7
на 01.04.2015	1524345,1	998406,2	525938,8
на 01.05.2015	1417437,5	903144,5	514293,0
на 01.06.2015	1424126,8	915989,4	508137,4
на 01.07.2015	1438180,1	919652,0	518528,2
на 01.09.2015	1494891,4	976431,1	518460,4
на 01.10.2015	1521377,8	1000619,1	520758,7
на 01.11.2015	1588217,7	1062451,9	525765,7
на 01.12.2015	1556083,4	1024807,7	531275,7
на 01.10.2016	1571765,6	1042305,1	529460,6

державний бюджет. В умовах олігархічної економіки цей аспект є суттєвим.

Слід також зазначити, що в Україні фактично є два типи державного боргу: офіційно визнаний та заборгованість, що в його складі не враховується, проте за економічною природою є державною. Офіційно визнаний державний борг – це борг, оформлений кредитними угодами або державними цінними паперами, що передбачає погашення основної суми боргу та виплату відсотків у чітко визначений термін. Другий тип боргу включає невиконані фінансові зобов'язання держави перед суб'єктами економіки. Іншими словами, це прийняті державою зобов'язання без документального оформлення строків їх погашення, які формують заборгованість, що не враховується у складі офіційно визнаної, але є державною за внутрішньою природою та економічним змістом.

Для дослідника певний інтерес представляють результати порівняльного аналізу державного боргу та ВВП (табл. 5). За останні роки ситуація в Україні суттєво погіршилася, що, своєю чергою, призводить до спаду життєвого рівня, девальвації національної валюти, зростання попиту на імпортні товари (у тому числі пальне), відставання зарплат і соціальних виплат від росту цін.

Суттєвою проблемою управління державним боргом є те, що значна частина україн-

ського зовнішнього боргу має короткостроковий характер. Звичайно, чимала частина цих зобов'язань значиться за українськими підприємствами перед їхніми материнськими структурами, більшість яких базується в офшорах. Хоча, напевно, багато з цих боргів буде пролонговано, але тут уже з'являються на порядку денному більш глобальні питання: з одного боку – корупція, з іншого – довіра до макроекономічної політики держави загалом. Слід також взяти до уваги і значне скорочення золотовалютних резервів країни (табл. 6).

За даними МВФ, на 29.02.2016 р. офіційні резервні активи України становлять 13489,5 млн. дол. США, при цьому золото (враховуючи золоті депозити та золото в свопах) – лише 1085,4 млн. дол. США (8,05% від загальної суми резерву). Лівову ж долю міжнародних резервів України (61,48% від загальної суми резерву) становлять цінні папери.

Державне запозичення можна розглядати з двох позицій: з одного боку, воно сприяє економічному зростанню країни, з іншого – борг збільшує навантаження на державний бюджет. Необхідно знайти оптимальне співвідношення між інвестиціями, економічним зростанням і внутрішніми та зовнішніми запозиченнями. Умови залучення нових позик мають оцінюватися з урахуванням здатності країни їх обслуговувати та ефективно використовувати.

Таблиця 4

Структура державного та гарантованого державою боргу України на 01.01.2016 р.

Млн. грн.	Зовнішній	Внутрішній	Всього
державний	825859,6	508001,1	1333860,7
гарантований	216445,5	21459,5	237904,9
сукупний	1042305,1	529460,6	1571765,6

Таблиця 5

Динаміка сукупного державного боргу та ВВП України за 2010–2015 рр.

Дата	Сукупний державний борг (СДБ), млн. грн.	Дата	Номінальний ВВП, млн. грн.	СДБ/ВВП, %
на 01.01.2010	316885	за 2009	913345	34,7
на 01.01.2011	432235	за 2010	1082569	39,9
на 01.01.2012	473122	за 2011	1316600	35,9
на 01.01.2013	515511	за 2012	1408889	36,6
на 01.01.2014	584114	за 2013	1454931	40,1
на 01.01.2015	1100564	за 2014	1566728	70,2
на 01.01.2016	1571766	за 2015	1979458	79,4

Таблиця 6

Динаміка зовнішнього державного боргу та міжнародних резервів України за 2010–2015 рр.

Дата	Зовнішній державний борг (ЗДБ), млн. дол. США	Золотовалютні резерви (ЗВР), млн. дол. США	ЗДБ/ЗВР, %
на 01.01.2010	26518,7	26505,0	99,9
на 01.01.2011	34759,6	34576,0	99,5
на 01.01.2012	37474,5	31794,6	84,8
на 01.01.2013	38658,8	24546,2	63,5
на 01.01.2014	37536,0	20415,7	54,4
на 01.01.2015	38792,2	7533,3	19,4
на 01.01.2016	43428,2	13300,0	30,6

Як правило, розглядається три варіанти використання залучених ресурсів: фінансове розміщення, коли здійснюється фінансування інвестиційних проектів і розвитку економіки; бюджетне використання, при якому залучені ресурси спрямовуються на фінансування поточних бюджетних витрат, у тому числі на обслуговування зовнішньої заборгованості; змішане бюджетно-фінансове розміщення, коли запозичення використовуються і на фінансування поточних бюджетних потреб, і на розвиток економіки в цілому.

В українській практиці великого поширення набув найменш ефективний спосіб, коли нові запозичення спрямовуються на фінансування поточних витрат бюджету, включаючи й обслуговування наявного зовнішнього боргу. Така ситуація є неприйнятною, тому в процесі управління державним боргом необхідно забезпечити: пошук ефективних умов запозичення коштів із точки зору мінімізації вартості боргу; недопущення неефективного та нецільового використання запозичених коштів; забезпечення своєчасної та повної сплати суми основного боргу та нарахованих відсотків; визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями за умови збереження фінансової рівноваги в країні; забезпечення стабільності валютного курсу та фондового ринку країни [11].

Слід зазначити, що боргова політика країни давно вже не зводиться тільки до пошуку та залучення коштів, яких бракує. Державний борг є одним із важливих інструментів макроекономічної та фінансової політики держави. Особливо розгляду заслугове питання соціально-економічних наслідків державного боргу. Зокрема, науково обґрунтовано, що внутрішній борг, як правило, є більш вигідним і менш небезпечним, ніж зовнішній. Оскільки сплата відсотків за внутрішнім боргом залишається в межах своєї країни то, в умовах помірних відсоткових ставок він не є тягарем для майбутніх поколінь. Можна вважати, що населення різних вікових груп позичає один в одного грошові ресурси. У результаті рівень споживання в країні не зменшується, а відбувається лише перерозподіл доходу. Деякі інші оцінки заслуговують зовнішні позики, які в поточному періоді хоча і збільшують фінансовий потенціал країни-позичальника, у довгостроковій перспективі призводять до прямого зменшення національного доходу боржника та фінансової залежності від інших держав [11]. Варто також зауважити, що, як правило, зовнішні позики надаються за умови виконання певних вимог, які негативно позначаються на національній безпеці країни [2].

Досліджуючи практику внутрішніх запозичень, слід звернути увагу на те, що вони суттєво залежать від багатьох факторів, зокрема соціальної захищеності населення та довіри громадян до банківської системи. Заяви НБУ та

Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про стабільність окремих банків, а потім виведення їх із ринку (табл. 7, 8), переклавши матеріальні втрати не на власників, а на вкладників, призводять до соціальної напруги, а не до економічного зростання. Суттєве зменшення реальних доходів населення також негативно позначається на структурі державних заощаджень. Зростання цін, обвал національної валюти, політика «експропріації» при наповненні держбюджету врешті-решт може викликати спротив громадян.

Таблиця 7

**Динаміка кількості банків
у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб
за 2001–2015 рр.**

Дата	Кількість банків – учасників Фонду	Дата	Кількість банків – учасників Фонду
на 01.01.2001	134	на 01.01.2009	183
на 01.01.2002	135	на 01.01.2010	184
на 01.01.2003	152	на 01.01.2011	175
на 01.01.2004	153	на 01.01.2012	175
на 01.01.2005	160	на 01.01.2013	174
на 01.01.2006	163	на 01.01.2014	178
на 01.01.2007	166	на 01.01.2015	161
на 01.01.2008	172	на 01.01.2016	118

Таблиця 8

**Динаміка кількості банків –
учасників Фонду гарантування вкладів
фізичних осіб протягом 2015 р.**

Дата	Кількість банків – учасників Фонду	Дата	Кількість банків – учасників Фонду
на 01.01.2015	161	на 01.07.2015	136
на 01.02.2015	156	на 01.08.2015	135
на 01.03.2015	152	на 01.09.2015	133
на 01.04.2015	147	на 01.10.2015	129
на 01.05.2015	143	на 01.11.2015	128
на 01.06.2015	141	на 01.12.2015	125

Діловий клімат України, за оцінками організації Європейського Співтовариства і розвитку та Світового банку, не є позитивним – багато претензій до діяльності регуляторних органів, податкової системи, непрозорості прийняття рішень, непередбачуваності законодавства.

На особливу увагу заслугове курс національної валюти. Хоча, з одного боку, девальвація національної валюти дає змогу уряду розраховуватися за внутрішніми боргами, що дешевшають разом зі зниженням курсу гривні, меншими обсягам валютних ресурсів, зокрема отриманих від міжнародних фінансових органі-

зацій; з іншого боку, девальвація гривні суттєво ускладнює обслуговування зовнішніх запозичень.

Проблема управління державним боргом полягає у забезпеченні платоспроможності країни [4]. Державне управління залученням коштів, як правило, здійснюється в контексті бюджетного процесу, де Законом України «Про державний бюджет» на відповідний рік встановлюються граничні розміри боргу і державні гарантії його повернення. Обсяг залучених зовнішніх позик для будь-якої країни визначається двома факторами: по-перше, скільки капіталу вона може поглинути; по-друге, який обсяг боргу країна може обслуговувати без ризику виникнення кризи платежів. Під час обчислення цих факторів повинні враховуватись як короткострокові, так і довгострокові характеристики державного боргу.

Основними методами управління державним боргом є: конверсія, консолідація, уніфікація, обмін за регресивними співвідношеннями, відстрочка погашення, анулювання боргу, викуп боргу. Конверсія – це зміна дохідності позики. Консолідація – зміна умов позики (з метою збільшення терміну). Уніфікація позики – це об'єднання кількох позик в одну, чим спрощується управління державним боргом. Уніфікація може проводитись окремо від консолідації або у поєднанні з нею. Обмін за регресивним співвідношенням цінних паперів попередніх позик на нові проводиться з метою скорочення державного боргу. Це вкрай небажаний спосіб, оскільки він означає часткову відмову держави від своїх боргів. Відстрочка погашення – перенесення строків виплати боргу, відрізняється від консолідації тим, що під час відстрочки не лише переносяться строки погашення, а й припиняється виплата відсоткових доходів. Реструктуризація боргу являє собою використання зазначених способів коригування боргу в комплексі або частково. Анулювання державного боргу – це заходи, внаслідок яких країна повністю відмовляється від своїх боргових зобов'язань. Останнє може призвести до дефолту, тобто до неможливості держави виконувати свої зобов'язання. У такому разі всі держави-кредитори можуть застосовувати до країни-боржника досить жорсткі санкції [4].

Хоча низка вчених наголошують на позитивних наслідках дефолту, з цим важко погодитися. По-перше, у міжнародній практиці визнання державою неможливості обслуговування власних боргових зобов'язань негативно позначається на її можливостях виходити на міжнародні ринки запозичень, а також спричиняє значне погіршення ділових очікувань, у т. ч. потенційних зовнішніх інвесторів, зниження суверенних кредитних рейтингів та втрату ділової репутації. Така ситуація означає додаткове збільшення дефіциту іноземної валюти на внутрішньому ринку та, як наслідок, девальвацію національної валюти. По-друге, позитивні наслідки від оголошення суверенного дефолту

(серед яких – скорочення витрат на обслуговування боргу та поява стимулюючого фактору до проведення реформування економіки, у тому числі шокового) здатні проявлятися лише в довгостроковій перспективі.

На офіційному сайті відомства [14] зазначено про те, що з метою оздоровлення системи державних фінансів та забезпечення фінансової стабільності на валютному і банківському ринках Міністерство фінансів працює над зменшенням обсягу державного боргу України. Щоб знизити боргове навантаження, обрано два напрями: заміщення старих боргів на нові більш дешеві фінансові інструменти та реструктуризація боргів із власниками комерційних зовнішніх зобов'язань країни (угода між Міністерством фінансів та Спеціальним комітетом кредиторів щодо реструктуризації зовнішнього комерційного боргу України).

Згідно з домовленістю з групою найбільших власників українських суверенних єврооблігацій [15], Україні списують 20% основної суми боргу – 3,6 млрд. дол. США. Це зменшує суверенний, гарантований та квазісуверенний борг України, що знаходиться у приватних інвесторів, із 19,3 млрд. дол. США до 15,5 млрд. дол. США. Натомість Україна буде сплачувати вищу відсоткову ставку для 80% боргу, що залишився (7,75% замість 7,2% у середньому по поточним єврооблігаціям). Варто зазначити, що від початку Україна пропонувала списання 40% боргу (Греція отримала списання 52%).

Висновки. Варто зазначити, що державний борг, його розміри, методи розміщення та погашення прямо чи опосередковано впливають майже на всі процеси економічного життя держави, її фінансову та загальнонаціональну безпеку, тому державний борг може виступати як засіб забезпечення стабільності в країні, так і, навпаки, як фактор посилення загроз і ризиків. Лише застосування ефективної стратегії управління державним боргом в Україні сприятиме раціональному використанню запозичень і створить необхідні умови для оптимізації боргового навантаження на бюджет. Головним у цьому контексті має стати мінімізація державного боргу, досягнення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансування потреб соціально-економічного розвитку країни, що передбачає збільшення власних фінансових ресурсів та поліпшення інвестиційного клімату. Не послаблюючи уваги до залучення зовнішніх ресурсів, уряд має забезпечити пріоритетність інвестиційних джерел перед кредитними.

Заслужує на увагу і той факт, що в Україні можна констатувати низький фінансовий контроль [16] та високий рівень коруптованості влади на фоні низької соціально-правової відповідальності посадовців та законотворців. Така ситуація об'єктивно обумовлює необхідність ефективного контролю цільового використання державних коштів.

Таким чином, у результаті дослідження розглянуто економічну сутність державного боргу України, проаналізовано його структуру та сучасний стан, виявлено основні проблеми, пов'язані з його управлінням та оптимізацією.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Лісовенко В.В. Державний зовнішній борг України: етапи формування та розвитку / В.В. Лісовенко // Вісник НБУ. – 2000. – № 9. – С. 35–36.
- Маханець Л.Л. Зовнішній борг і політичний ризик / Л.Л. Маханець // Фінанси України. – 2000. – № 2. – С. 64–67.
- Рожко О.Д. Державний борг у забезпеченні економічного зростання / О.Д. Рожко // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 84–85.
- Юрій С.І. Управління зростанням на основі боргу і Україна / С.І. Юрій // Журнал європейської економіки. – 2007. – № 1. – С. 6–28.
- Асадчий Г.В. Структура та динаміка державного боргу України / Г.В. Асадчий // Формування ринкових відносин в Україні. – 2002. – № 2. – С. 59–65.
- Василишин Р. Методика аналізу державного боргу України / Р. Василишин // Вісник УАДУ. – 2000. – № 1. – С. 79–85.
- Царук О.В. Концептуальні основи та статистичні індикатори оцінки боргової безпеки держави / О.В. Царук // Світ фінансів. – 2007. – № 1. – С. 46–50.
- Бондарчук Т.Г. Механізм управління та обслуговування державного боргу / Т.Г. Бондарчук // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 14–19.
- Вахненко Т. Концептуальні засади управління зовнішнім національним боргом України / Т. Вахненко // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 14–24.
- Кириченко О.А. Сучасні теорії управління зовнішньою заборгованістю / О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7. – С. 15–28.
- Терещенко В.Л. Державний борг України: сутність, соціально-економічні наслідки, перспективи оптимізації / В.Л. Терещенко // Економіка і регіон. – 2011. – № 4. – С. 59–62.
- Гайдуцький А. Не за крихти. Україні потрібна якісно нова стратегія залучення іноземного капіталу / А. Гайдуцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/finances/ne-za-krihti-ukrayini-potribna-yakisno-nova-strategiya-zaluchennya-inozemnogo-kapitalu.html>.
- Терещенко В.Л. Інноваційна політика України як основа соціально-економічного розвитку / В.Л. Терещенко // Економіка і регіон. – 2010. – № 2. – С. 207–210.
- Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.com.ua/>.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/2015/09/19/chy-varto-verhovniy-radi-holosuvati-za-restrukturyzatsiy-derzhborgy/>.
- Заверуха І. Діяльність вищих органів фінансового контролю у сфері державного боргу / І. Заверуха // Юридична Україна. – 2006. – № 12. – С. 31–38.